

SEURAKUNTATALOUDEN TALOUSARVIO SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMA

virastokollegio 17.6.2020

Punainen teksti = lisäys tai muutos aikaisempaan ohjeeseen

SISÄLLYSLUETTELO

1. TALOUSARVIOTA SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAA JA KIRJANPITOA KOSKEVAT SÄÄNNÖKSET	1
1.1. Talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma.....	1
1.2. Kirjanpito ja tilinpäätös	2
2. SUUNNITTELUN TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT	2
2.1. Suunnittelun tavoitteet.....	2
2.2. Suunnittelun lähtökohdat.....	2
2.2.1. Strateginen suunnittelu.....	2
2.2.2. Operatiivinen suunnittelu.....	3
3. TALOUSARVION SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAN TEHTÄVÄT JA PERIAATTEET 3	
3.1. Toiminnan ohjauksen näkökulma	3
3.2. Kokonaistalouden näkökulma.....	3
3.3. Alijäämän kattamisvelvollisuus	4
3.4. Taloussuunnittelun periaatteita.....	4
4. TALOUSARVION SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAN LAADINTAPROSESSI	5
4.1. Valmistelun lähtökohdat	5
4.2. Talousarviokehysten valmistelu	6
4.3. Talousarvion laadintaohje.....	7
4.4. Talousarvion valmistelu, hyväksyminen ja sen noudattaminen.....	7
4.5. Talousarvion täytäntöönpano	7
4.6. Talousarvion sitovuus	8
4.6.1. Toiminnallisten tavoitteiden sitovuustaso	8
4.6.2. Määrärahojen ja tuloarvioiden sitovuus	9
4.7. Talousarvion muuttaminen.....	9
5. TALOUSARVION SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAN SISÄLTÖ JA RAKENNE	10
5.1. Talousarvion rakenne	10
5.2. Yleisperustelut	10

5.3.	Käyttötalousosa.....	10
5.3.1.	Käyttötalousosan rakenne	10
5.3.2.	Toiminnalliset tavoitteet	11
5.3.3.	Henkilöstö.....	12
5.3.4.	Määrärahat ja tuloarviot.....	13
5.3.5.	Sisäisten tulojen ja menojen sekä sisäisten laskennallisten erien ottaminen talousarvioon 13	
5.3.6.	Perustelut	13
5.3.7.	Käyttösuunnitelmat	14
5.4.	Tuloslaskelmaosa	14
5.4.1.	Tuloslaskelmaosaan otettavat määrärahat ja tuloarviot	14
5.4.2.	Käyttötalousosan liittyminen tuloslaskelmaosaan.....	16
5.4.3.	Tuloslaskelmaosan vertailut	17
5.5.	Investointiosa	18
5.5.1.	Kustannusarvio ja määräraha.....	18
5.5.2.	Rahoitusosuudet ja pysyvien vastaavien myyntitulo investointiosassa.....	19
5.5.3.	Oman valmistuksen käsittely talousarviossa.....	19
5.5.4.	Investointivaraukset ja niiden käyttö.....	19
5.6.	Rahoitusosa	20
5.6.1.	Rahoitusosan rakenne.....	20
5.6.2.	Tuloslaskelmaosan ja investointiosan liittyminen rahoitusosaan.....	21
6.	TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU	22
7.	SUUNNITTELUUN LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ	22

Kuvaluettelo

Kuva 1.	Talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman valmisteluprosessi.....	5
Kuva 2.	Seurakuntatalouden talousarvion osat ja niiden liittyminen toisiinsa.....	10
Kuva 3.	Seurakuntatalouden talousarvion käyttötalousosa	11
Kuva 4.	Seurakuntatalouden talousarvion käyttötalous- ja tuloslaskelmaosat (ulkoiset tulot ja menot).	16
Kuva 5.	Seurakuntatalouden talousarvion tuloslaskelmaosan vertailut (ulkoiset ja sisäiset erät)	17
Kuva 6.	Seurakuntatalouden talousarvion investointiosa	19
Kuva 7.	Seurakuntatalouden talousarvion rahoitusosa	20
Kuva 8.	Talousarvion tuloslaskelmaosan ja investointiosan liittyminen rahoitusosaan.....	21

1. TALOUSARVIOTA SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAA JA KIRJANPITOA KOSKEVAT SÄÄNNÖKSET

1.1. Talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma

Seurakuntatalouden talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman laatimista koskevat säännökset on koottu kirkkolain ja kirkkojärjestyksen lukuihin 15. Niissä säädetään myös vuotta pitemmän aikavälin toiminnan ja talouden suunnittelusta. Toiminnan ja talouden suunnittelu tapahtuu samanaikaisesti. Kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto vastaa talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman valmistelusta.

Seurakunnan ja seurakuntayhtymän varoja saadaan käyttää ainoastaan niiden tehtävien toteuttamiseen. (KL 15:1)

Seurakunnan ja seurakuntayhtymän toiminnassa ja talouden hoidossa on noudatettava talousarviota ja hyvän taloudenhoidon periaatteita. Omaisuutta on hoidettava tuottavasti ja riskit halliten. (KJ 15:1)

Kirkkojärjestys 15 luku 2 §: Talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma

Jokaista kalenterivuotta varten laaditaan talousarvio. Talousarvion hyväksymisen yhteydessä hyväksytään toiminta- ja taloussuunnitelma kolmeksi vuodeksi. Talousarviovuosi on toiminta- ja taloussuunnitelman ensimmäinen vuosi. Talousarviossa ja toiminta- ja taloussuunnitelmassa hyväksytään toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet. Talousarvio ja toiminta- ja taloussuunnitelma on laadittava siten, että edellytykset tehtävien hoitamiseen turvataan.

Tulojen ja menojen on oltava tasapainossa kolmen vuoden suunnittelukauden tai perustellusta syystä tätä pidemmän, kuitenkin enintään viiden vuoden ajanjakson aikana. Talousarvion hyväksymisen yhteydessä on päätettävä toimenpiteistä, joilla taseen osoittama alijäämä katetaan ottaen huomioon myös talousarvion laatimisvuonna kertyväksi arvioitu yli- tai alijäämä.

Talousarvioon otetaan tehtävien hoitamisen ja toiminnallisten tavoitteiden edellyttämät määrärahat ja tuloarviot. Talousarviossa on osoitettava, miten rahoitustarve katetaan. Määrärahat ja tuloarviot otetaan talousarvioon bruttomääräisinä. Talousarviossa on käyttötalous- ja tuloslaskelmaosa sekä investointi- ja rahoitusosa.

Kirkkovaltuuston on hyväksyttävä seurakunnan ja yhteisen kirkkovaltuuston seurakuntayhtymän talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma viimeistään edellisen vuoden joulukuussa (KJ 15:3).

Talousarvion muuttamisesta päättää kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto tilikauden aikana.

Kirkkohallituksen tehtävänä on antaa tarkempia määräyksiä seurakuntien ja seurakuntayhtymien kirjanpidosta ja palkanlaskennasta (KL 22:2, 7c kohta).

Toiminta- ja taloussuunnitelmasta, talousarviosta, varojen ja omaisuuden hoitamisesta, kirjanpidosta, tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta sekä tilintarkastuksesta säädetään tarkemmin kirkkojärjestyksessä. Taloudenhoidon järjestämisestä määrätään tarkemmin kirkkovaltuuston tai yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymässä taloussäännössä. (KL 15:4)

Seurakuntatalouden taloutta on hoidettava hyväksytyyn talousarvion mukaan. Talousarvio sitoo hallintoelimiä ja henkilöstöä. Se on samalla näiden ohjauksen ja valvonnan väline. Sitovuus tarkoittaa, että varoja ei saa käyttää muihin kuin talousarviossa osoitettuihin tarkoituksiin eikä enempää kuin niihin on osoitettu. Talousarvion sitovuus koskee myös toiminnallisia tavoitteita ja tuloarvioita.

1.2. Kirjanpito ja tilinpäätös

Kirkkolain 15 luvun 4 pykälässä säädetään, että seurakuntatalouden kirjanpitovelvollisuuteen, kirjanpitoon ja tilinpäätökseen sovelletaan kirjanpitolakia (1336/1997). Seurakuntataloudessa tulee noudattaa kirjanpitolain 1 luvun 3 pykälässä mainittua hyvää kirjanpitoa.

Kirkkohallituksen asettaman kirjanpitoasioiden neuvottelukunnan tehtävänä on antaa ohjeita ja lausuntoja kirjanpitolain ja Kirkkohallituksen antamien määräysten soveltamisesta seurakuntien kirjanpidossa. Kirjanpitoasioiden neuvottelukunnan tehtävänä on myös yleisten neuvojen ja ohjeiden antaminen kirjanpitolain soveltamisesta ja kirjanpidon pitämisestä tarkoituksena hyvän kirjanpitoa edistämisen seurakunnissa. Kirjanpitolautakunnan kuntajaoston ohjeet saattavat antaa tulkintapohjaa myös seurakuntien kirjanpidolle.

Seurakuntataloudella tulee olla taloussääntö, joka sisältää yksityiskohtaiset määräykset seurakuntatalouden taloudenhoidosta kuten rahatoimesta, tilinpidosta, talousarviosta, omaisuuden hoidosta ja tilintarkastuksesta. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy taloussäännön. (KL 15:4)

Kirjanpidon on tuotettava talousarvion määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisen seurannassa tarvittavat tiedot. Talousarvioon sisältyvät käyttötalous- ja tuloslaskelmaosien lisäksi investointi- ja rahoitusosien määrärahat ja tuloarviot, joten kirjanpidon on tuotettava myös investointi- ja rahoitusosien seurannassa tarvittavat tiedot.

Investointimenot eivät vaikuta suoraan seurakuntatalouden tilikauden tulokseen. Investointien hankintamenot aktivoidaan pysyviin vastaaviin ja kirjataan suunnitelman mukaan poistoina kuluksi vaikutusaikanaan. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto määrittelee aktivointirajan eli, mitkä menot ovat investointimenoja ja mitkä käyttötalousmenot. Poistojen ensisijaisena tehtävänä on jaksottaa investointimenot tuloslaskelmaan kuluksi taloudellisena vaikutusaikana. Poistot sisältyvät talousarvion tuloslaskelmaosaan.

Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti. Tätä varten tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa. Tilikaudelta on laadittava tilinpäätös, johon kuuluvat tuloslaskelma, tase, rahoituslaskelma ja niiden liitteenä olevat tiedot sekä talousarvion toteutumisvertailu ja toimintakertomus.

2. SUUNNITTELUN TAVOITTEET JA LÄHTÖKOHDAT

2.1. Suunnittelun tavoitteet

Toiminnan ja talouden suunnittelun tehtävänä on auttaa seurakuntataloutta toteuttamaan perustehtävänsä ja selviytymään käsillä olevista ja tulevista haasteista nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä. Toiminta- ja taloussuunnittelujärjestelmä korostaa kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston päätösvaltaa. Talousarvio koskee toiminta- ja taloussuunnitelman ensimmäistä vuotta. Suunnittelun tavoitteena on mm. osoittaa keinot kokonaistalouden tasapainottamiseksi. Myös säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta suunnitelmakaudella velvoittaa tähän.

2.2. Suunnittelun lähtökohdat

Suunnittelussa on huomioitava ja erotettava toisistaan strateginen ja operatiivinen suunnittelu.

2.2.1. Strateginen suunnittelu

Seurakuntatalouden toiminnan ja talouden suunnittelu on mahdollisuuksien selvittämistä ja hyödyntämistä, erilaisten toimintavaihtoehtojen etsimistä, palvelujen asettamista tärkeysjärjestykseen, ongelmien ratkaisuvaihtoehtojen hakemista ja toiminnan sopeuttamista seurakunnan tuloihin.

Seurakuntataloudessa tarvitaan toiminta- ja taloussuunnitelmaa pitemmän aikavälin strategista suunnittelua, missä pohditaan toiminnan visiota, painopistealueita ja seurakuntatalouden kehittämistä. Strategisen suunnittelun ta-

voitteena on uudistaa, jäsentää ja ylläpitää toimintaa. Suunnittelun lähtökohdaksi voidaan ottaa koko kirkon strategiset linjaukset tulevien vuosien toiminnalle ja taloudelle.

Toiminta- ja taloussuunnittelun tulee perustua seurakuntatalouden missioon, visioihin ja painopistealueisiin sekä toiminta- ja taloussuunnitelmassa hyväksytyihin lyhyen aikavälin tavoitteisiin. Suunnittelun onnistuminen edellyttää, että luottamushenkilöt sekä toiminnasta ja taloudesta vastaavat viranhaltijat ja työntekijät tekevät yhteistyötä. Suunnittelujärjestelmän yhtenä tavoitteena on lisätä vuorovaikutusta ja yhteisyyttä seurakuntatalouden eri toimijoiden välillä.

Pitemmän aikavälin painopistealueista keskusteltaessa mukana tulisi olla luottamushenkilöt, seurakunnan ylin johto, mahdollisuuksien mukaan tehtävälueiden johtavat viranhaltijat ja viime kädessä kaikki seurakunnan työntekijät. Keskusteluissa tulisi lähteä liikkeelle nykytilanteesta: mikä on seurakunnan toiminta-ajatus, mitä seurakunta tekee, miksi se tekee juuri näitä toimintoja, mitä seurakuntalaiset odottavat seurakunnalta. Seurakuntatalouden tulisi kiteyttää em. pohdinnan tuloksena muutama lause siitä, mitä varten seurakunta on paikkakunnalla olemassa. Seurakuntatalouden tulevaisuuden näkymiä hahmoteltaessa tulee ottaa huomioon odotettavissa olevat seurakuntatalouden jäsenten määrän ja rakenteen muutokset, muutokset seurakuntatalouden toimintaympäristössä sekä muutokset seurakuntatalouden taloudessa.

2.2.2. Operatiivinen suunnittelu

Kirkkojärjestyksen edellyttämä toiminnan ja talouden suunnittelu on selkeästi lyhyen aikavälin operatiivista suunnittelua. Operatiivisessa suunnittelussa konkretisoidaan seurakuntatalouden lyhyen aikavälin (1–3 vuotta) toiminta yksilöimällä tarvittavat toimenpiteet ja valitsemalla tarkoituksenmukaiset toimintatavat tavoitteiden toteuttamiseksi ja sovittujen vaikutusten aikaansaamiseksi sekä osoitetaan toiminnan rahoitus.

Strateginen ja operatiivinen suunnittelu ovat toisiaan täydentäviä seurakuntatalouden kehittämisen ja johtamisen konkreettisia työvälineitä. Operatiivinen suunnittelu tarvitsee tuekseen strategista suunnittelua.

Seurakuntatalouden toiminta ryhmitellään pääluokkien avulla *hallinnoksi, seurakunnalliseksi toiminnaksi, hautustoimeksi ja kiinteistötoimeksi*. Seurakuntayhtymissä seurakunnallinen toiminta jaetaan paikallisseurakuntien *seurakunnalliseen toimintaan ja yhteisiin seurakunnallisiin tehtäviin*. Em. pääluokat jaetaan tehtävälueiksi, joiden avulla tietty toiminta pidetään erillään muusta toiminnasta.

3. TALOUSARVION SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAN TEHTÄVÄT JA PERIAATTEET

3.1. Toiminnan ohjauksen näkökulma

Talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston tärkeimpiä välineitä seurakuntatalouden toiminnan ja talouden ohjaamiseen. Muut hallintoelimet ja tehtävälueet ohjaavat toimintaa mm. käyttösuunnitelmilla. Talousarvion kiinteä yhteys muuhun suunnitteluun on todettu kirkkojärjestyksessä, jonka mukaan talousarviovuosi on toiminta- ja taloussuunnitelman ensimmäinen vuosi.

Talousarviossa sekä toiminta- ja taloussuunnitelmassa hyväksytään seurakuntatalouden toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet. Suunnittelussa korostetaan toiminnan ja talouden tiivistä yhteyttä, taloudellisten resurssien merkitystä ja suunnittelun realismia. Talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma on laadittava siten, että edellytykset seurakuntatalouden tehtävien hoitamiseen turvataan myös pidemmällä aikavälillä.

3.2. Kokonaistalouden näkökulma

Talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman tuloslaskelma- ja rahoitusosat toimivat seurakuntatalouden kokonaistalouden ohjauksena. Talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman tulee antaa oikea kuva seurakuntatalouden taloudesta, osoittaa seurakuntatalouden taloudellisen tuloksen muodostuminen sekä keinot kokonaistalouden tasapainottamiseksi ja rahoitustarpeen kattamiseksi.

Tuloslaskelmaosassa esitettävät kokonaistalouden keskeiset erät ovat varsinaisen toiminnan eli käyttötalouden

tuotot ja kulut, verotulot, verotusmenot, valtionrahoitus, toiminta-avustukset, kirkon keskusrahastomaksu, eläke-rahastomaksu, rahoitustuotot ja -kulut, poistot ja arvomuutokset.

Vakaan talouden lähtökohta on, että toiminnan menokehitys sopeutetaan keskeisten tuloerien kehitykseen. Sopeutuksen onnistuminen näkyy tuloslaskelmaosassa tulorahoituksen riittävyysnä menoihin nähden suunnitelma- vuosina. Tuloslaskelmaosan välitulokset ovat toimintakate, vuosikate, tilikauden tulos ja tilikauden ylijäämä (alijäämä).

Rahoitusosassa osoitetaan, miten seurakunnan menot rahoitetaan. Sen avulla kootaan tulorahoituksen ja investointien sekä anto- ja ottolainauksen rahavirrat yhteen laskelmaan. Seurakuntatalouden toiminnan häiriötön jatkuminen edellyttää, että rahan lähteiden on katettava rahankäyttö. Jos tulorahoitus ei riitä menoihin, seurakuntatalouden rahoitusosa osoittaa, miten rahoitustarve katetaan. Seurakuntatalous voi kattaa rahoitustarvettaan mm. käyttämällä rahoitusomaisuutena olevia varoja tai ottamalla lainaa. Seurakuntatalouden on varmistettava maksuvalmiutensa riittävyys.

Talouden vakaus edellyttää, että sitoumukset ja niihin liittyvät riskit eivät ylitä seurakuntatalouden voimavaroja. Sitoumuksia, joihin saattaa liittyä huomattavia riskejä, ovat mm. lainananto ja takaukset.

3.3. Alijäämän kattamisvelvollisuus

Seurakuntatalouden keskeinen periaate on tulojen ja menojen tasapaino. Muodollista tulojen ja menojen tasapainottamista eli pyrkimystä nollatulokseen ei edellytetä vuositasolla. Tilikauden tulos talousarviossa yksittäisenä suunnitelmavuotena voi olla yli- tai alijäämäinen. Talousarviossa sekä toiminta- ja taloussuunnitelmassa tai niiden hyväksymisen yhteydessä on päätettävä toimenpiteistä, joilla edellisen vuoden taseen osoittama alijäämä katetaan ottaen huomioon myös talousarvion laatimisvuonna kertyväksi arvioitu ali- tai ylijäämä (KJ 15:2, 3).

Tilinpäätöksen osoittama alijäämä tarkoittaa taseen oman pääoman erien *Edellisten tilikausien ylijäämä/alijäämä* ja *Tilikauden ylijäämä/alijäämä* negatiivista summaa. **Seurakunnan katettavaa alijäämää määriteltäessä taseeseen merkityt investointivaraukset ja poistoerot sekä muut omat rahastot kuin arvonkorotusrahastot huomioidaan alijäämää pienentävinä erinä, koska ne ovat luonteeltaan tuloksenkäsittelyeriä¹.** Talousarvion laatimisvuonna kertyväksi arvioidulla ylijäämällä (alijäämällä) tarkoitetaan kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymässä talousarviossa arvioitua tilikauden yli- tai alijäämää, mikäli ajantasaisempaa seurantatietoa ei ole käytettävissä. Talousarvion muutosten vaikutukset arvioitua yli- tai alijäämään otetaan myös huomioon.

Säännöksen tarkoituksena on kiinnittää huomiota seurakuntatalouden talouden tasapainottamiseen. Kirkkoneuvoston/yhteisen kirkkoneuvoston tulee tehdä toimintakertomuksessa tai sen antamisen yhteydessä esitys tilikauden tuloksen käsittelystä ja talouden tasapainottamista koskevista toimenpiteistä. Tasapainotuksessa kirkkoneuvoston/yhteisen kirkkoneuvoston on otettava kantaa siihen, mitä muutoksia kuluvan vuoden talousarvioon tai valmisteilla olevan talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman kehyksiin on tehtävä.

3.4. Taloussuunnittelun periaatteita

Taloussuunnittelun periaatteita ovat mm. vuotuisperiaate, tasapainoperiaate, täydellisyysperiaate, bruttoperiaate, nettoperiaate, yhtenäisyysperiaate ja julkisuusperiaate.

Vuotuisperiaate merkitsee sitä, että talousarvio sisältää vain yhden varainhoitovuoden suoriteperusteiset tulot ja menot. Poikkeuksena ovat verotulot, jotka kirjataan verohallinnon tilitysten suoritusajankohdan mukaan, ja puunmyyntitulot, jotka kirjataan maksuperusteisesti. Poistoeron, varauksien ja rahastojen vähennykset/lisäykset eivät ole tilivuodelle kuuluvia tuloja/menoja, vaan ne ovat tilikauden tuloksen käsittelyeriä.

Tasapainoperiaate tarkoittaa, että tulot kattavat suunnitelmakaudella menot ja seurakunnan maksuvalmius on riittävä. Talousarvion rahoitusosassa osoitetaan, riittääkö seurakunnan tulorahoitus investointimenojen kattamiseen. Rahoitustoiminnan muutoksilla osoitetaan, miten syntynyt rahoituksen alijäämä katetaan tai miten rahoituksen ylijäämä käytetään seurakunnanrahoitusaseman vahvistamiseen.

¹ Kirjanpitolautakunnan kuntajaoston lausunto 118 (28.8.2018)

Täydellisyysperiaatteen mukaan talousarvioon on otettava seurakuntatalouden rahan käyttö ja rahan lähteet kokonaisuudessaan. Tiedossa olevia tuloja ja menoja ei saa jättää talousarviosta pois. Seurakuntatalouden koko toiminnasta aiheutuvat menot ja tulot merkitään talousarvioon, myös omaan toimintaan kerätyt kolehdit ja muut keräystulot sekä niiden käyttö. Samoin merkitään talousarvioon tuloiksi ja menoiksi toimeksiantojen varoihin ja toimeksiantojen pääomiin liittyvät arvioidut tulot ja menot varainhoitovuoden aikana.

Bruttoperiaatteella tarkoitetaan sitä, että tulot ja menot esitetään talousarviossa sekä toiminta- ja taloussuunnitelmassa bruttomääräisinä. Menoja ei vähennetä tuloista eikä tuloja vähennetä menoista. Poikkeuksena ovat mm. henkilöstökorvaukset ja muut henkilöstömenojen oikaisuerät.

Nettoperiaatteella tarkoitetaan, että kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto voi päättää menojen ja tulojen erotuksen (toimintakatteen) määrärahana.

Yhtenäisyysperiaate edellyttää, että kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto päättää talousarviosta sekä toiminta- ja taloussuunnitelmasta yhtenä kokonaisuutena samassa käsittelyssä.

Julkisuusperiaate tarkoittaa, että talousarvio on julkinen asiakirja, johon kenellä tahansa on oikeus tutustua (vrt. laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, Julkl 621/1999).

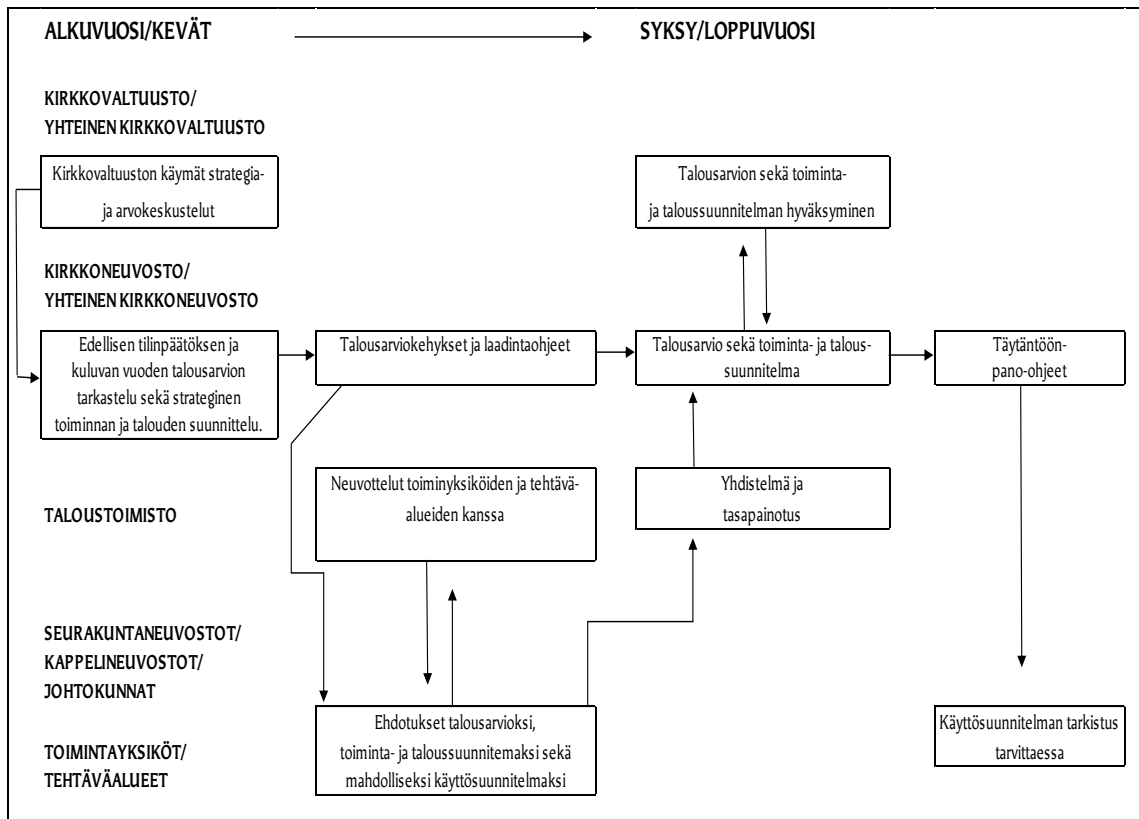
4. TALOUSARVION SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAN LAADINTAPROSESSI

4.1. Valmistelun lähtökohdat

Talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman perustana on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymä pitkän aikavälin strategiasuunnitelma tai vastaava. Tulevan vuoden talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman valmistelu alkaa seurakuntatalouksissa yleensä edellisen vuoden tilinpäätöksen valmistuttua. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto tarkistaa tarvittaessa vuosittain strategiat. Tulevaisuutta suunniteltaessa lähtökohtana ovat nykytilan arviointi ja analysointi, tulevaisuuden näkymien tarkastelu, aikaisemmin asetettujen tavoitteiden toteutumisen arviointi sekä käytettävissä olevien resurssien analysointi. Samassa yhteydessä analysoidaan, mistä mahdollinen edellisten tilikausien alijäämä on aiheutunut, ja keskustellaan alijäämän kattamisen edellyttämistä toimenpiteistä.

Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto vahvistaa tuloveroprosentin kirkkolain 15 luvun 2 pykälän mukaan. **Verohallinto kerää (sähköisellä lomakkeella) seurakuntien tuloveroprosentit 17.11. mennessä.** Tuloveroprosentista päättäminen on keskeinen osa talousarvion hyväksymistä. Seurakuntatalouden tuloveroprosentti ja sen perusteella kertyvä kirkollisvero on seurakuntatalouden talouden perusta, joten siitä keskustelemisen tulisi olla lähtökohta ryhdyttäessä valmistelemaan tulevaa talousarviota sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaa.

Kuva 1. Talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman valmisteluprosessi

Valmisteluprosessin aikataulu vaihtelee seurakuntatalouden koon ja hallinto-organisaation mukaan.

4.2. Talousarviokehysten valmistelu

Talousarvion kehykset perustuvat verotuloennusteeseen, tulevaisuuden näkymiin, toiminnan määrän ja laadun muutoksiin, aikaisemmin tehtyihin strategisiin linjauksiin ja toiminnallisiin tavoitteisiin. Lähtökohtina ovat myös kuluvan vuoden talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma ja viimeksi valmistunut tilinpäätös. Kehykset muodostavat sen taloudellisen liikkumavaran, jonka puitteissa eri tehtäväalueiden tulee laatia omat talousarvio- sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaehdotuksensa. Kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto päättää kehyksistä sekä muista annettavista ohjeista ja perusteista eri osapuolten kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen.

Seuraavan vuoden talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman valmistelu aloitetaan arvioimalla edellisiä tilinpäätöksiä, seurakuntatalouden taloudellista asemaa yleisesti ja taserakennetta. Mikäli taseeseen on kertynyt alijäämää, taserakenteen korjaustarpeet ja mahdollisuudet arvioidaan yhdessä toiminnan tarkastelun kanssa. Talousarviokehysten perusteena ovat voimassa oleva toiminta- ja taloussuunnitelma, edellisen vuoden tilinpäätös tai tilinpäätösarvio sekä kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston mahdollisesti esille tuomat tulevaisuuden näkymät ja kannanotot. Kirkon keskusrahaston toiminta-avustuksia saaneiden seurakuntatalouksien kannattaa tarkistaa kirkolliskokouksen ja kirkkohallituksen täysistunnon tekemät periaatepäätökset toiminta- ym. avustusten jakamisesta. Sen jälkeen voidaan määritellä puitteet toiminnan, meno- ja tulorakenteen sekä taserakenteen muutoksille. Lähtökohta talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman valmistelulle on seurakuntatalouden toiminnan ja talouden rakenteiden kehittäminen kokonaisuutena eikä yksinomaan tulojen ja menojen tasapainottaminen seuraavan varainhoitovuoden tai suunnitelmakauden aikana.

Investointien kokonaismäärän ja niiden rahoituksen arvioinnin jälkeen saadaan koko seurakuntataloutta varten seuraavan vuoden talousarvion kehykset. Kehykset jaetaan tehtäväalueittain. Toiminnalliset tavoitteet perustuvat vallitsevaan tilanteeseen, aikaisemmin hyväksytyyn toiminta- ja taloussuunnitelmaan sekä neuvotteluihin, joissa konkreettisista tavoitteista sovitaan tehtäväalueittain.

4.3. Talousarvion laadintaohje

Kun talousarviokehukset on hyväksytty, kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto antaa talousarvion laadintaohjeen. Siinä tarkennetaan eri tehtävälalueiden kehukset ja annetaan ohjeita myös toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden asettamisesta. Laadintaohjeessa on hyvä mainita, että talousarvion toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumista seurataan sekä siitä raportoidaan hallintoelimille talousarviovuoden aikana ja tilinpäätöksen toimintakertomuksessa (Taloussääntömalli 21 §).

Talousarvion laadintaohjeessa annetaan määräykset laadinta-aikataulusta ja tavasta, jolla tiedot kootaan yhteen.

4.4. Talousarvion valmistelu, hyväksyminen ja sen noudattaminen

Tehtävälalueiden vastaavat työntekijät valmistelevat talousarvio- sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaehdotuksensa kirkkoneuvoston/yhteisen kirkkoneuvoston antamien kehysten ja ohjeiden mukaan ja antavat ne kirkkoneuvostolle/yhteiselle kirkkoneuvostolle talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman laatimista varten. Seurakuntatalouden toiminnan ja talouden suunnittelusta vastaavat viranhaltijat (*talouspäällikkö ja kirkkoherra*) neuvottelevat tehtävälalueiden edustajien kanssa ehdotusten sopeuttamisesta kokonaistalouden kehyksiin. Kirkkoneuvostolle/yhteiselle kirkkoneuvostolle esiteltävässä talousarvio- sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaehdotuksessa on suotavaa olla näkyvissä esittelijän päätösehdotuksen lisäksi sen perustana olevat johtokuntien ja tehtävälalueiden talousarvioehdotukset vähintään tiivistetysti. Seurakuntayhtymässä seurakuntaneuvostoille on varattava tilaisuus antaa lausunto toiminta- ja taloussuunnitelmasta ja talousarviosta ennen yhteisen kirkkovaltuuston päätöstä.

Kirkon yhteistoimintasopimus (6 § 2 mom) edellyttää, että työnantajan on vuosittain informoitava kaikkia työntekijöitä "työvoimatilanteesta, toiminnan ja talouden tilasta sekä niiden todennäköisestä kehityksestä". Tällaisen informaation yksi luonteva tilaisuus on talousarviovalmisteluprosessin yhteydessä. Toinen vaihtoehto on tilinpäätöksen valmistuttua. Tai jos seurakunnan taloudellisessa tilanteessa on tapahtunut jokin merkittävä muutos.

Niissä seurakuntatalouksissa, joissa on yhteistyötoimikunta, on yhteistyötoimikunnalle varattava tilaisuus antaa lausunto talousarviosta ennen talousarvioesityksen viemistä yhteisen kirkkovaltuuston käsittelyyn (Yleiskirje A8/2002).

Kirkkoneuvoston/yhteisen kirkkoneuvoston on annettava talousarvio- sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaesitys kirkkovaltuustolle/yhteiselle kirkkovaltuustolle. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy kutakin varainhoitovuotta varten talousarvion ja sen hyväksymisen yhteydessä myös vähintään kolmea vuotta koskevan toiminta- ja taloussuunnitelman viimeistään edellisen vuoden joulukuussa. Talousarviovuosi on toiminta- ja taloussuunnitelmassa ensimmäinen vuosi. (KJ 15:2)

Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto vahvistaa sekä talousarvion että toiminta- ja taloussuunnitelman samanaikaisesti. Talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma ovat sisällöltään ja rakenteeltaan samanlaisia. On kuitenkin huomattava, että talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman välillä on eroa oikeudellisessa sääntelyssä. Juridiselta kannalta katsottuna talousarvio on yksityiskohtaisesti säännelty ja ohjeistettu. Kirkkovaltuuston hyväksymä talousarvio on oikeudellisesti sitova toimintaohje seurakunnan hallintoelimille ja henkilöstölle. Talousarviossa olevia määrärahoja ei saa ylittää eikä niiden käyttötarkoitusta saa muuttaa ilman kirkkovaltuuston päätöstä. Vaikka talousarvion sitovuus on vahvempi kuin toiminta- ja taloussuunnitelman sitovuus, myös toiminta- ja taloussuunnitelma on seurakuntatalouden hallintoelimiä ja henkilöstöä velvoittava asiakirja.

Seurakuntayhtymissä seurakuntaneuvosto hyväksyy paikallisseurakunnan toiminnalliset tavoitteet sekä määrärahojen ja tuloarvioiden jaon.

4.5. Talousarvion täytäntöönpano

Kun kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto on hyväksynyt talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman, kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto huolehtii siitä, että kaikki asianosaiset saavat tarpeelliset tiedot talousarviosta sekä toiminta- ja taloussuunnitelmasta ja niitä koskevista mahdollisista lisäohjeista (taloussääntömalli 4

§). Kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto vastaa siitä, että kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymää talousarviota noudatetaan.

Kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto antaa tarvittaessa erillisen ohjeen talousarvion täytäntöönpanosta ja toteuttamisesta. Talousarvion toteuttamisohjeessa kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto antaa tarkempia määräyksiä ja ohjeita mm. laskujen hyväksymismenettelystä ja hankintojensuorittamisesta. **Vaihtoehtoisesti kirkkovaltuusto voi tehdä asiasta myös erillisen päätöksen.**

4.6. Talousarvion sitovuus

Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto päättää talousarvion toiminnallisten tavoitteiden sekä määrärahojen ja tuloarvioiden sitovuustasot.

4.6.1. Toiminnallisten tavoitteiden sitovuustaso

Toiminnallinen tavoite on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston talousarviossa tehtäväalueelle sitovana hyväksymä, määrärahan käyttötarkoitusta, palvelujen määrää tai laatua tai toiminnan kehittämissuuntaa ohjaava tavoite.

Hyvin asetettu tavoite

- on konkreettinen, yksiselitteinen, realistinen, arvioitavissa ja mitattavissa oleva,
- lähtee seurakuntalaisten tarpeista ja odotuksista,
- ohjaa seurakuntatalouden toimintaa ja työntekijöitä hyväksytyyn vision ja strategisten linjausten toteuttamiseen,
- auttaa seurakuntatalouden työntekijöitä tekemään ensiarvoisen tärkeitä töitä,
- on haasteellinen, mutta seurakuntatalouden voimavaroin saavutettavissa.

Tehtäväalueiden toiminnalliset tavoitteet eivät saa olla ristiriidassa koko seurakuntatalouden yhteisten strategioiden, tavoitteiden ja taloudellisen tilanteen kanssa.

Tavoitteet hyväksytään kirkkovaltuustossa/yhteisessä kirkkovaltuustossa karkealla tasolla siten, että jokaista tehtäväaluetta kohti esitetään 1–5 keskeistä toiminnallista tavoitetta. Näiden tavoitteiden toteutumista seurataan ja arvioidaan myös toimintavuoden aikana toiminnan ja talouden raportoinnin yhteydessä (taloussääntömalli 23 §) sekä toimintakertomuksessa tilinpäätöksen yhteydessä.

Tavoitteiden toteutumisen arviointia käytetään johtamisen, toiminnan ohjauksen ja sisäisen valvonnan välineenä. Tavoitteiden toteutumista tulee arvioida vuoden aikana ja tilinpäätöksen yhteydessä esimerkiksi vastaamalla mm. seuraaviin kysymyksiin:

- Onko menty tavoitteen osoittamaan suuntaan?
- Ovatko kehittämistoimenpiteet onnistuneet?
- Miten ja millä keinoin tavoitteet on saavutettu?

Tavoitteiden asettaminen ja toimintasuunnitelmien hyväksyminen seurakuntayhtymissä ja niiden seurakunnissa

Seurakuntayhtymään kuuluvat paikallisseurakunnat ovat lain mukaan toiminnallisesti itsenäisiä. Talouden osalta ne ovat kuitenkin alisteisia seurakuntayhtymälle, ja yhteinen kirkkovaltuusto käyttää päätösvaltaa paikallisseurakuntien talouden osalta. Kirkkojärjestyksen määräys siitä, että kirkkovaltuusto hyväksyy toimintasuunnitelmat ja seurakunnan toiminnalliset tavoitteet, ei ole seurakuntayhtymien osalta täysin riidaton ja selkeä. Juridisesti toimintasuunnitelmien hyväksyminen seurakuntayhtymään kuuluvassa paikallisseurakunnassa on seurakuntaneuvoston eikä yhteisen kirkkovaltuuston tehtävä.

Toiminta ja talous muodostavat yhden kokonaisuuden. Toiminnan ja talouden yhteensovittamisen näkökulmasta on perusteltua, että yhteinen kirkkovaltuusto saa tiedoksi paikallisseurakuntien seurakuntaneuvostojen hyväksy-

mät toimintasuunnitelmat samassa yhteydessä, kuin se hyväksyy niiden talousarviot. Menettelytavoista on tarkoituksen mukaista sopia seurakuntayhtymien sisällä.

Käytännössä tämä tapahtuu esimerkiksi siten, että seurakuntayhtymissä seurakuntaneuvostot hyväksyvät oman seurakuntansa toiminnalliset tavoitteet samassa yhteydessä, kuin ne tekevät omat toimintasuunnitelmansa ja talousarvioehdotuksensa. Seurakuntaneuvostojen hyväksymät olennaiset tavoitteet ja talousarvioehdotukset on suositeltavaa esitellä yhteiselle kirkkovaltuustolle. Yhteinen kirkkovaltuusto voi merkitä ne tiedoksi samalla, kun se vahvistaa asian omaisen seurakunnan talousarvion.

4.6.2. Määrärahojen ja tuloarvioiden sitovuus

Seurakuntatalouden taloussäännössä voidaan määritellä, millä tasolla talousarvio sitoo käyttäjiään kirkkovaltuustoon/yhteiseen kirkkovaltuustoon, kirkkoneuvostoon/ yhteiseen kirkkoneuvostoon taikka alempiin hallintoelimiin nähden (taloussääntömalli 3 §). Toinen vaihtoehto on se, että kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto päättää sitovuustasoista vuosittain talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman hyväksymisen yhteydessä. Sitovuus merkitsee sitä, että määrärahaa ei saa käyttää muihin kuin kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymässä talousarviossa osoitettuihin tarkoituksiin eikä enempää kuin niihin on osoitettu (KJ 15:2). Määrärahan sitovuustaso voidaan määritellä myös nettona, jolloin esim. tehtäväalueen toimintatulojen ja -menojen erotus eli toimintakate määritellään sitovaksi.

Talousarvioon tulee merkitä selvästi, mitkä tuloarviot, määrärahat ja tavoitteet ovat sitovia kirkkovaltuustoon/yhteiseen kirkkovaltuustoon nähden. Jos talousarvion sitovuustaso käyttötaloudessa on kirkkovaltuustoon/yhteiseen kirkkovaltuustoon nähden pääluokkataso, kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto päättää ainoastaan pääluokkien 1-5 loppusummista. Jos sitovuustaso on esim. kirkkoneuvostoon/ yhteinen kirkkoneuvostoon nähden tehtäväalueen tuloarvio, kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto päättää määrärahoista ja tuloarvioista tehtäväalueittain kokonaissummista. Seurakuntayhtymän yhteisissä luottamuselimissä määrärahat ja tuloarviot päätetään seurakuntakohtaisesti. Seurakuntaneuvostot päättävät seurakunnalleen osoitetun toimintakatteen jakamisesta tehtäväalueille ja sen sitovuustasoista. Kirkkoneuvosto tai seurakuntaneuvosto päättää määrärahojen ja tuloarvioiden tarkemmasta erittelystä ja sitovuustasosta ns. käyttösuunnitelmilla. Niiden avulla valvotaan toimintaa sekä seurataan määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumista.

Käyttötalousohjauksessa tai sen perusteluissa päätetään, onko talousarvio kirkkovaltuustoon/yhteiseen kirkkovaltuustoon nähden sitova ainoastaan ulkoisten tulojen ja menojen osalta vai haluaako seurakunta määritellä myös sisäisiä eriä sitoviksi. Hallinnon vyörytyserät sekä sisäiset korkomenot ja -tulot eivät ole sitovia eriä. Myöskään sisäisiä vuokramenoja ja -tuloja ei yleensä määritellä sitoviksi eriksi. Seurakuntataloudessa saattaa kuitenkin olla sisäistä laskutusta, mikä halutaan määritellä sitovaksi eräksi. Tällaisia eriä saattavat olla mm. tarjoilumenot, leirikeskusten menot ja autoista aiheutuvat menot. Nettoperiaatteen hyväksyminen edellyttää määrärahojen ja tuloarvioiden yhdenmukaista kohtelua. Määrärahan korottamista tai tuloarvion alentamista koskeva talousarvion muutos on käsiteltävä kirkkovaltuustossa/yhteisessä kirkkovaltuustossa riippumatta siitä, johtuuko poikkeama arvioitujen bruttomenojen ylittymisestä vai bruttotulojen alittumisesta.

4.7. Talousarvion muuttaminen

Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto voi muuttaa hyväksymäänsä talousarviota ainoastaan varainhoitovuoden aikana. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto päättää toiminnallisen tavoitteen muutoksesta, määrärahan käyttötarkoituksen muutoksesta, määrärahan korottamisesta, alentamisesta, poistamisesta tai uuden määrärahan myöntämisestä sekä tuloarvioiden muutoksista. Määrärahan ja tuloarvion muutosesityksessä selvitetään myös muutoksen vaikutus toiminnallisiin tavoitteisiin. Kun määrärahoja tai tuloarvioita joudutaan alentamaan, on arvioitava muutoksen vaikutus myös toiminnallisten tavoitteiden toteuttamismahdollisuuteen. Toiminnallisia tavoitteita koskevassa muutosesityksessä selvitetään muutoksen vaikutus määrärahoihin ja tuloarvioihin. Muutettaessa talousarviota hyväksytään uudelleen kaikkine talousarvion osat, joihin muutos vaikuttaa. Talousarvioon tehtävät muutokset on esitettävä kirkkovaltuustolle/yhteiselle kirkkovaltuustolle kuluva varainhoitovuoden aikana. Talousarvion muutosesityksestä ei voida tehdä kirkkovaltuustolle/yhteiselle kirkkovaltuustolle enää varainhoitovuoden päätyttyä. Seurakuntayhtymissä seurakuntaneuvoston lausuntoa ei tarvitse hankkia talousarvion muutosesityksestä, jos muutos ei vaikuta oleellisesti seurakunnan toimintaan. (KJ 15:3, 3 ja taloussääntömalli 5 §)

5. TALOUSARVION SEKÄ TOIMINTA- JA TALOUSSUUNNITELMAN SISÄLTÖ JA RAKENNE

5.1. Talousarvion rakenne

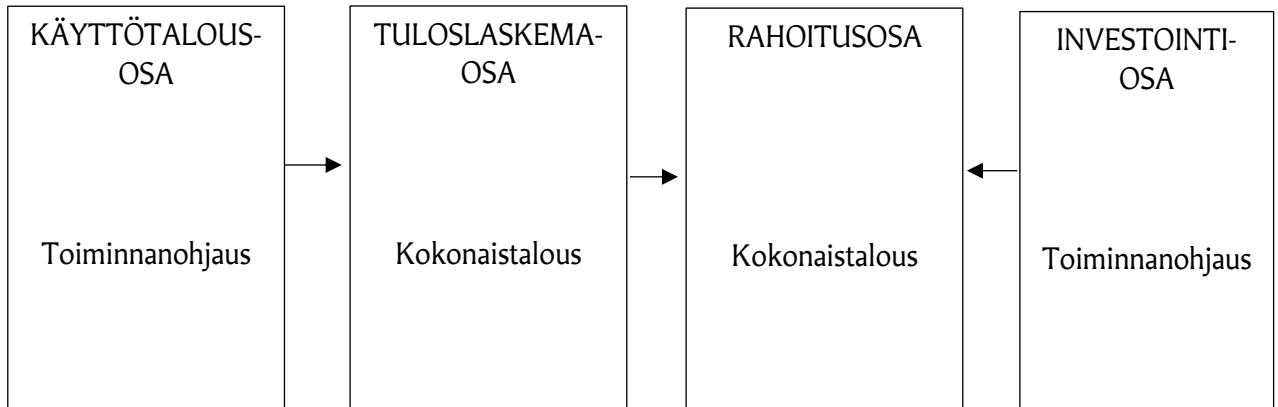
Kirkkojärjestyksen 15 luvun 2 §:ssä on säännökset talousarvion laadinnasta, rakenteesta ja täytäntöönpanosta.

Talousarviossa suunnitellaan seurakuntatalouden toiminta ja talous yhden vuoden ajaksi. Talousarvio on määräämuotoon laadittu, juridisesti sitova, seurakuntatalouden toimintaa ja taloutta koskeva suunnitelma. Seurakuntatalouden ylin päättävä elin eli kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy talousarvion. Talousarviossa hyväksytyt toiminnalliset tavoitteet ja niiden toteuttamiseen myönnetyt määrärahat sekä menoja kattavat tuloarviot sitovat seurakuntatalouden hallintoelimiä ja henkilöstöä.

Talousarviossa tulee olla käyttötalous- ja tuloslaskelmaosat sekä investointi- ja rahoitusosat. Käyttötalous- ja investointiosat edustavat toiminnan ohjauksen näkökulmaa, kun taas tuloslaskelma- ja rahoitusosat edustavat kokonaistalouden näkökulmaa. Käyttötalous- ja investointiosat osoittavat, mihin seurakuntatalous kohdistaa käytettävissä olevat taloudelliset resurssinsa. Tuloslaskelma- ja rahoitusosat osoittavat, miten seurakuntatalouden taloudellinen tulos muodostuu ja miten seurakuntatalous toimintansa rahoittaa.

Laadittavaa talousarviota tulee verrata edellisen vuoden tilinpäätökseen ja kuluvan vuoden talousarvioon.

Kuva 2. Seurakuntatalouden talousarvion osat ja niiden liittyminen toisiinsa

5.2. Yleisperustelut

Yleisperusteluissa esitellään lyhyesti yleistä taloudellista kehitystä. Perusteluissa voidaan esittää tietoja kansantalouden yleisestä tilanteesta sekä koko kirkon ja seurakuntatalouden taloudellisesta asemasta. Samoin arvioidaan talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman laadintaan vaikuttavat yleiset ja paikalliset kehitysnäkymät, painopistealueet ja rahoitusvaihtoehdot. Verotulojen arviointi on olennainen osa yleisperusteluita.

Talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman valmistelun pohjana on voimassa oleva toiminta- ja taloussuunnitelma. Tästä syystä yleisperusteluissa esitetään näkemykset edellisen talousarvion toteutumisesta sekä mahdollisista olosuhteiden muutoksista ja niiden vaikutuksista suunnitteluun.

5.3. Käyttötalousosa

5.3.1. Käyttötalousosan rakenne

Seurakuntatalouden toimintaa ohjataan käyttötalousosan avulla. Talousarvion käyttötalousosassa kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy toiminnalliset tavoitteet sekä osoittaa tavoitteiden edellyttämät määrärahat ja tuloarviot tehtävälueille tehtävien hoitamista varten.

Käyttötaloulosassa esitetään tehtäväaluekohtaiset tulot ja menot. Tuloihin ja menoihin sisältyvät sekä ulkoiset että sisäiset tulot ja menot. Käyttötaloulosassa tai sen perusteluissa määritellään myös talousarvion sitovuustaso kirkkovaltuustoon/yhteiseen kirkkovaltuustoon nähden. Määrärahat ja tuloarviot esitetään suoriteperusteen mukaisina bruttoluvuin (taloussääntömalli 3 §).

Kuva 3. Seurakuntatalouden talousarvion käyttötaloulosa

Alla oleva asettelu kuvaa käyttötaloulosan talousarvion sanallista ja numerollista sisältöä. Esityksen muoto voi poiketa tässä esitetystä.

KÄYTTÖTALOUSOSA					
Tehtäväalue					
Toiminta-ajatus / Tehtävä					
Keskeiset painopistealueet suunnittelukaudella					
Tavoitteet talousarviovuodelle					
Perustelut					
	Edellinen tilinpäätös	Kuluvan vuoden TA	Talousarvio	TS 2	TS 3
TUNNUSLUVUT					
TALOUS					
Toimintatulot (ulkoiset)					
Toimintamenot (ulkoiset)					
Toimintakate 1 (ulkoinen)					
Toimintatulot (sisäiset)					
Toimintamenot (sisäiset)					
Toimintakate 2 (ulkoinen ja sisäinen)					
Työalakat (ulkoiset ja sisäiset)					

5.3.2. Toiminnalliset tavoitteet

Kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston tulee kirkkojärjestyksen mukaan asettaa toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet (KJ 15:2).

Tavoitteet johdetaan seurakuntatalouden **strategiasta**, toiminta-ajatuksesta ja keskeisistä painopistealueista. Toiminnalliset tavoitteet voidaan asettaa myös määrä-, laatu-, taloudellisuus- ym. tavoitteina sen mukaan, mitä eri tehtäväalueilla katsotaan tarkoituksenmukaiseksi ja mahdolliseksi käyttää. Ne asetetaan tunnuslukuina, mikäli mahdollista. Tavoitteet on asetettava siten, että niiden toteutumista voidaan arvioida.

Toiminnallisia tavoitteita voivat olla esimerkiksi seuraavan tyyppiset tavoitteet:

- Jokaisen jumalanpalveluksen suunnittelussa on työntekijöiden lisäksi ainakin yksi seurakuntalainen.
- Kaikki työmuodot osallistuvat vuorollaan jumalanpalveluksen valmisteluun.
- Kerran kuukaudessa jumalanpalvelus on jonkin alueen, järjestön tai erityisryhmän kanssa suunniteltu.

- Siunaustoimitukset järjestetään siten, että kanttori voi osallistua ainakin joka toiseen muistotilaisuuteen.
- Toimituskeskusteluihin varataan aikaa vähintään tunti.
- Talvella järjestetään yksi rippikoulu ja kesällä kuusi rippikoulua.
- Rippikouluilla pyritään tavoittamaan 95 % ko. ikäluokasta.
- Luodaan nuorisotyön/diakoniatyön/vanhustyön arviointijärjestelmä.
- Diakoniatyössä keskusteluun pääsee x päivän sisällä.
- Seurakunnassa luodaan diakonia-avustuksiin yhteiset kriteerit.
- Perhetyötä varten perustetaan eri työmuotoja edustava yhteistyöryhmä, jonka toimintaa arvioidaan.
- Järjestetään vähintään xx nuorisokerhoa / konserttia / keskustelutilaisuutta vuoden aikana.
- Kehitetään alueellista yhteistyötä x asiassa kunnan kanssa.
- Yhteistoimintaa naapuriseurakuntien kanssa lisätään lapsityön / taloushallinnon / rippikoulujen / sijaisuuksien hoidon osalta.
- Koululais- ja opiskelijatyötä lisätään yhteistyönä oppilaitosten kanssa. Tavoitteena on xx kohtaamiskertaa työntekijää kohden vuodessa.
- Seurakuntatalous toimii esimerkkinä ympäristöasioissa siten, että...
- Työpisteittäin järjestetään kerran kuukaudessa kaikkien siellä toimivien yhteistyökokous (vahtimestari, siivooja, lastenhojaaja, nuorisotyönohjaaja, diakoniatyöntekijä, kanttori, pappi).
- Kehitetään xx työtä siten, että tulevan vuoden aikana tehdään ...

Määrälliset tavoitteet kuvaavat vain pieneltä osin seurakunnallista toimintaa. Tärkeintä seurakuntatalouden toiminnassa ovat ne vaikutukset, joita seurakuntatalouden työllä on. Tämä ei estä sitä, etteikö toiminnalle voitaisi ja etteikö sille pitäisi asettaa määrällisiäkin tavoitteita.

Seurakuntataloudessa on paljon sellaisia toimintoja, joihin määrällisiä tavoitteita on erittäin vaikea soveltaa tai määrälliset tavoitteet eivät yksinkertaisesti sovi kuvaamaan toimintaa. Tällöin on perusteltua käyttää sanallisia ja laadullisia tavoitteita.

5.3.3. Henkilöstö

Käyttötalouden osan perusteluissa esitetään myös selvitys seurakuntatalouden henkilöstöstä ja henkilöstön kehittämisestä. Henkilöstösuunnitelmassa suunnitellaan henkilökunnan määrä ja tavoitteiden saavuttamiseen tarvittava osaamisen taso suunnittelukaudella. Seurakuntatalous luo oman henkilöstöpoliittisen linjauksensa; miten henkilöstöstä pidetään huolta, miten henkilökuntaa koulutetaan, miten rekrytoidaan uusia työntekijöitä ja **miten toimintaan tilanteessa, kun henkilökunnan määrää vähennetään**. Henkilöstösuunnitelmaan sisällytetään sekä uudet palvelussuhteet että olemassa olevien palvelussuhteiden lakkauttaminen. Myös muut henkilöstöjärjestelyt, jos ne ovat oleellisia seurakuntatalouden toiminnan ja talouden kannalta, esitetään henkilöstösuunnitelmassa.

Talousarvion henkilöstösuunnitelmassa on huomioitava kirkon yhteistoimintasopimuksen seurakuntia koskevat velvoitteet esimerkiksi siitä, mitä jatkuvassa yhteistoimintamenettelyssä tulee huomioida.

Suosittelaa, että ainakin ne seurakuntataloudet, joissa on yli 20 työntekijää, laatisivat vuosittain erillisen henkilöstösuunnitelma. Tällöin talousarviokirjassa henkilöstön osuus esitettäisiin vain suppeasti ja viitattaisiin erilliseen henkilöstösuunnitelmaan. Lisäksi suositellaan, että tilinpäätöksen yhteydessä suunnitelman toteutumista arvioidaan erillisessä henkilöstökertomuksessa. Kirkkohallitus on antanut yleiskirjeessään 19/1999 suosituksen henkilöstökertomuksen laatimisesta osana vuosittaista toimintakertomusta.

Henkilöstön koulutus ja muu henkilöstövoimavarojen kehittäminen ja ylläpitäminen tulee olla pitkäjänteisesti suunniteltua. Esimerkiksi työnohjauksen tulisi olla kaikille työntekijöille enemmän sääntö kuin poikkeus. Koulutukselliset tavoitteet perustuvat seuraavien vuosien toiminnan painopistealueisiin ja jokapäiväiseen perusosaamiseen liittyviin koulutustarpeisiin.

Esitetään taulukkomuodossa pääluokittain henkilöstömäärät ja eurot.

5.3.4. Määrärahat ja tuloarviot

Kirkkojärjestyksen mukaan talousarvioon otetaan toiminnallisten tavoitteiden edellyttämät määrärahat ja tuloarviot. Määräraha on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston talousarviossa tehtäväalueelle antama, euro-määrältään ja käyttötarkoitukseltaan rajattu valtuutus varojen käyttämiseen. Tuloarvio on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston talousarviossa tehtäväalueelle asettama tulotavoite. Talousarvioon merkitään määrärahat ja tuloarviot pääsääntöisesti bruttoluvuin vähentämättä tuloja menoista tai menoja tuloista. Poikkeuksellisesti esimerkiksi seurakuntayhtymissä paikallisseurakunnille voidaan osoittaa nettomääräraha.

5.3.5. Sisäisten tulojen ja menojen sekä sisäisten laskennallisten erien ottaminen talousarvioon

Koska talousarvio sekä toiminta- ja taloussuunnitelma on talouden ohjauksen ja johtamisen keskeinen väline, tehtäväalueen kokonaiskustannusten esittäminen on perusteltua. Laskennallisia eriä tarvitaan kustannusten kohdentamisessa, hinnoittelulaskelmissa sekä omakustannushintoja ja muita taloudellisuutta mittaavia lukuja laskettaessa.

Sisäiset erät merkitään talousarvioon. Sellaiset sisäiset erät, joihin toiminnalla voi vaikuttaa ja jotka ohjaavat toimintaa, käsitellään määrärahoina tai tuloarvioina.

Tilinpäätöksessä ulkoinen tuloslaskelma, tase ja rahoituslaskelma on laadittava ilman sisäisiä eriä. Siksi talousarvion seurannassa tuloslaskelmaosasta on voitava ottaa erikseen raportit siten, että toisessa sisäiset erät ovat mukana ja toisesta eivät. Käyttötalouden toteutumisvertailussa sisäiset erät ovat mukana samalla tavalla kuin talousarviossakin (kts. kohta 5.3.1.). Tililuettelossa sisäisille ja ulkoisille menoille ja tuloille on omat tilit.

Sisäiset erät ovat toiminnan ja talouden ohjauksen ja seurannan kannalta oleellisia. Siksi jo talousarvion laadintavaiheessa sisäiset tulot ja menot sekä laskennalliset erät esitetään käyttötalouden osassa ja tuloslaskelmaosan toisessa versiossa.

Sisäisten vuokrien avulla seurakuntatalouden kiinteistötoimen kokonaismenot kohdistetaan niille tehtäväalueille, jotka tiloja käyttävät. Sisäiset vuokrat näkyvät kiinteistötoimen sisäisinä vuokratuloina sekä tehtäväalueen sisäisinä vuokramenoina.

Myös **poistot ja sisäiset korkomenot** sisällytetään sisäisiin vuokriin. Kun tehtäväalueille kohdistetut sisäiset vuokramenot sisältävät myös pääomakustannukset, talousarvio antaa oikean kuvan kunkin tehtäväalueen osuudesta kiinteistöjen kaikista menoista. Seurakuntataloudessa voi olla myös muita sisäisesti laskutettavia eriä.

Talousarviossa esitetään myös tehtäväalueiden **laskennalliset erät** kokonaiskustannusten hahmottamiseksi. Laskennallisia eriä ovat hallintomenojen (*Hallintoelimet, Talous- ja henkilöstöhallinto* sekä *Kirkkoherranvirasto ja muu yleishallinto*), verotusmenojen ja keskusrahastomaksujen **vyörytykset** sekä sisäiset korkomenot ja -tulot.

- Seurakuntatalouden perustehtävien osuus hallinnon menoista, verotusmenoista sekä keskusrahastomaksuista otetaan talousarvioon mukaan **informatiivisina** erinä.
- Vyörytysmenojen vastaeränä on hallinnon vyörytystulot.
- Pysyvien vastaavien poistamatta olevista hankintamenoista laskettavat sisäiset korkomenot kirjataan kohteille poistojen tavoin.
- Sisäisten korkomenojen vastaeränä on rahoitusosan sisäiset korkotulot.
- Laskennalliset erät eivät ole sitovia eriä.
- Talousarviossa ja tilinpäätöksessä sisäisten tulojen ja menojen sekä laskennallisten tulojen ja menojen on oltava yhtä suuret.

5.3.6. Perustelut

Käyttötalouden perusteluissa esitellään tehtäväalueen toimintaa ja taloutta. Perustelut eivät ole sitovia, ellei

kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto erikseen päättää jotain kohtaa sitovaksi.

5.3.7. Käyttösuunnitelmat

Jos talousarvio on laadittu riittävän yksityiskohtaiseksi, ei erillistä käyttösuunnitelmaa tarvita.

Käyttösuunnitelma

Kun kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto on hyväksynyt talousarvion, kirkkoneuvosto/yhteinen kirkkoneuvosto saattaa sen täytäntöönpanomääräyksiin seurakuntaneuvostojen, johtokuntien ja muiden seurakuntatalouden talousarviovastuuta kantavien noudatettavaksi. Käyttösuunnitelmien avulla seurakuntatalouden toimielimet panevat täytäntöön kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymän talousarvion. Käyttösuunnitelmissa määritellään kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymää talousarviota yksityiskohtaisemmin, kuinka tuloarviot ja määrärahat jaetaan tehtävälueiden sekä tulo- ja menolajien kesken. Lisäksi käyttösuunnitelman yhteydessä voidaan määritellä muun muassa hankintaoikeudet, laskujen hyväksyjät sekä tavaroiden ja palvelujen vastaanottajat. Käyttösuunnitelmien yhteydessä tulee varmistaa, että määrärahat riittävät kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston ja seurakuntaneuvostojen/yhteisteisten seurakuntaneuvostojen asettamien toiminnallisten tavoitteiden toteuttamiseen sekä muiden taloudellisten velvoitteiden hoitamiseen.

5.4. Tuloslaskelmaosa

Käyttötalouden tehtävälueiden tulot summataan talousarvion tuloslaskelmaosaan toimintatuloihin ja menot summataan toimintamenoihin. Erotus esitetään toimintakatteena. Käyttötalouden tulot ja menot eritellään tuloslaskelmaosassa kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston määräämällä tarkkuudella. Tuloslaskelmaosa käsittelee tuloslaskelman kaavan toimintakatteesta tilikauden jäämään.

Tuloslaskelmaosa osoittaa, miten tulorahoitus riittää toiminnan menoihin, korko- ja muihin rahoitusmenoihin, pitkävaikutteisten omaisuuserien hankintamenojen jaksottamisesta aiheutuviin poistoihin ja arvonalentumisiin. Talousarvion tuloslaskelmaosassa esitetään seurakuntatalouden toiminnan taloudellisen tuloksen muodostuminen tilikauden ajalta. Tuloslaskelmaosassa tai sen perusteluissa määritellään kirkkovaltuustoon/yhteiseen kirkkovaltuustoon nähden sitovat tuloarviot ja määrärahat.

5.4.1. Tuloslaskelmaosaan otettavat määrärahat ja tuloarviot

Talousarvion tuloslaskelmaosassa esitetään toimintakatteen jälkeen seuraavat erät:

- Kirkollisvero
- Valtionrahoitus
 - *Kirkolliskokous päättää jaettavan summan ja jakoperusteen viimeistään marraskuussa. Ennakkotieto on käytettävissä syyskuussa.*
- Osuus verotuskuluista
 - *Ennakkotieto syksyllä, mutta lopullinen määrä selviää vasta alkukeväästä. Talousarvioon varattava arvosumma ennakkotiedon perusteella.*
- Kirjon keskusrahastomaksu
 - *Kirkolliskokous päättää maksusta marraskuussa, ennakkotieto syyskuussa. Maksu on prosenttiosuus seurakunnan viimeksi valmistuneen verotuksen verovuoden laskennallisesta kirkollisverosta. Laskennallinen kirkollisvero = verovuoden kirkollisvero / veroprosentin luvulla (esim. 1,5).*
- Kirjon eläkerahastomaksu
 - *Kirkolliskokous päättää maksusta marraskuussa, ennakkotieto syyskuussa. Maksu on prosenttiosuus seurakunnan viimeksi valmistuneen verotuksen verovuoden kirkollisverosta*
- Toiminta-avustukset
- Rahoitustuotot ja -kulut
- Poistot ja arvomuutokset

- *TA-vuoden poistot saadaan käyttöomaisuuden poistoennustepöytäkirjalta (Akkuna, kirjanpito), joka perustuu raportointiajankohdan rakennuksiin ja poistoaikoihin, mukana ei uusia valmistuvia. Arvonmuutoksia ei merkitä talousarvioon.*

Suunnitelman mukaiset poistot ovat talousarvion tuloslaskelmaosassa tilikauden tulokseen vaikuttava erä. Poistojen sitovuutta koskevaa päätöstä ei tehdä talousarviossa. Talousarvion tuloslaskelmaosassa ja tilinpäätöksessä käytetään samoin perustein laskettuja poistoja, mikäli kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto ei ole tarkistanut poistosuunnitelmaa tilivuoden aikana.

Tilikauden tuloksen käsittelyeriä ovat:

- Poistoeron muutos
- Vapaaehtoisten varausten muutos
- Rahastojen muutos

Edellä esitetyt erät eivät ole määrärahoja eivätkä tuloarvioita, koska ne eivät ole rahoitusvaikutteisia eriä. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy kuitenkin niitä koskevat suunnitelmat talousarvion tuloslaskelmaosan hyväksymisen yhteydessä.

Sisäiset tulot ja menot tuloslaskelmaosassa

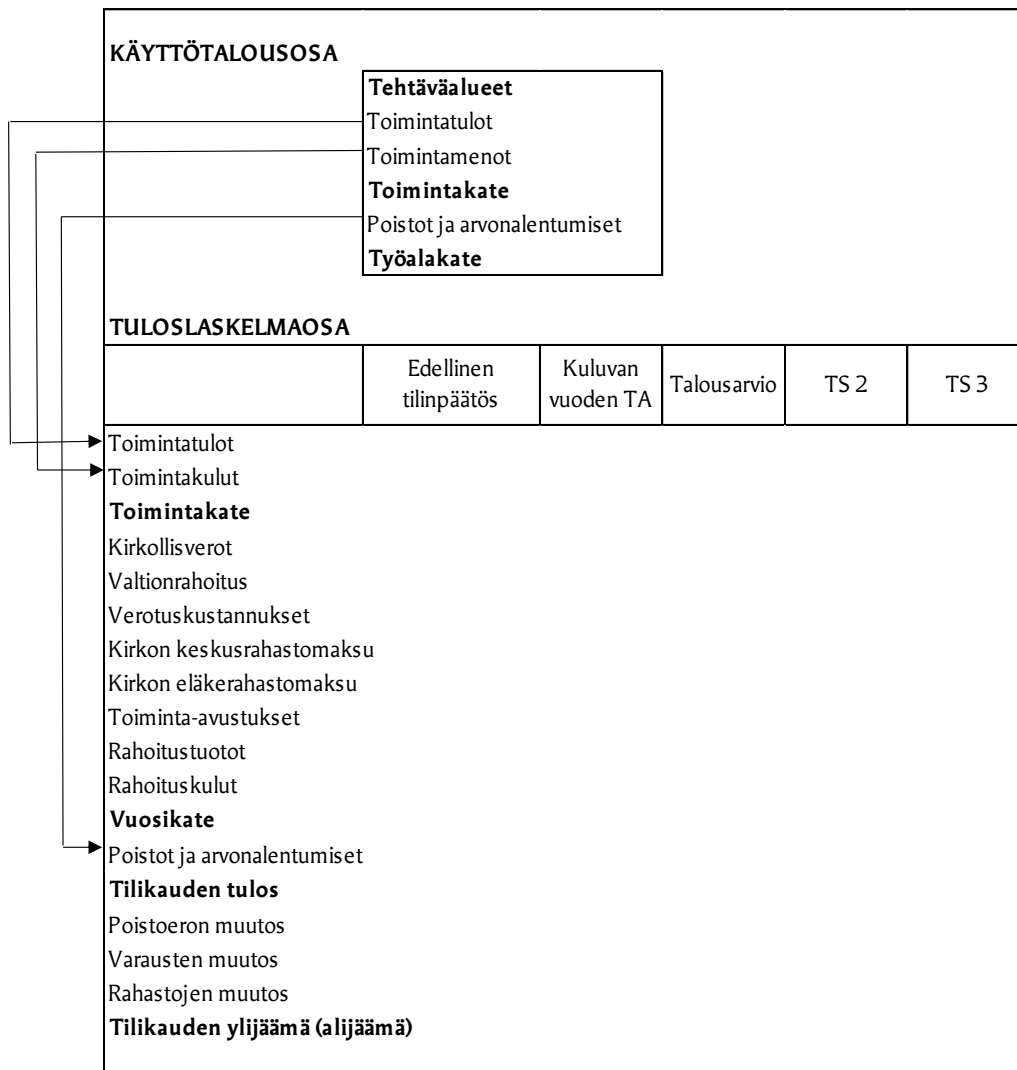
Talousarvion tuloslaskelmasta tehdään kaksi eri versiota. Virallinen ulkoinen tuloslaskelma ei sisällä sisäisiä eriä. Toinen versio sisältää ulkoiset ja sisäiset tulot ja menot sekä laskennalliset erät. Tuloslaskelma, johon sisäiset erät sisältyvät, esitetään talousarvion perustelutietona tai muutoin talousarvion yhteydessä. Tuloslaskelmavertailussa esitetään vastaavan sisältöiset vertailuvuosien tuloslaskelmat.

5.4.2. Käyttötalouden liittyminen tuloslaskelmaosaan

Käyttötalouden eri tehtävälueiden toimintatuottojen ja -kuluja ja seurakunnan harkinnan mukaan poistojen ja arvonalentumisten yhdistelmä.

Käyttötalouden tehtävälueiden menot summataan talousarvion tuloslaskelmaosaan toimintamenoihin ja tulot toimintatuloihin. Samoin yhdistetään mahdolliset tehtävälueiden suunnitelmapoistot ja arvonalentumiset tuloslaskelman asianomaiselle riville.

Kuva 4. Seurakuntatalouden talousarvion käyttötalous- ja tuloslaskelmaosat (ulkoiset tulot ja menot)

5.4.3. Tuloslaskelmaosan vertailut

Tuloslaskelmaosan vertailuissa esitetään vertailuvuosilta vastaavan sisältöiset tuloslaskelmaosat sisäiset erät mukaan lukien.

Kuva 5. Seurakuntatalouden talousarvion tuloslaskelmaosan vertailut (ulkoiset ja sisäiset erät)

	Edellinen tilinpäätös	Kuluvan vuoden TA	Talousarvio (vuosi N)	TS (vuosi N+1)	TS (vuosi N+2)
Toimintatuotot					
Korvaukset					
Myyntituotot					
Maksutuotot					
Kirkon keskusrahaston toimintatuotot					
Vuokratuotot					
Metsätalouden tuotot					
Kolehdit, keräykset ja lahjoitusvarat					
Tuet ja avustukset					
Sijoitustuotot					
Muut toimintatuotot					
Sisäiset tuotot					
Toimintakulut					
Henkilöstökulut					
Palkat ja palkkiot					
Henkilösivukulut					
Henkilöstökulujen oikaisuerät					
Palvelujen ostot					
Palvelun ostot - sisäiset					
Vuokratulut					
Sisäiset vuokratulut					
Aineet ja tarvikkeet					
Ostot tilikauden aikana					
Annetut avustukset					
Muut toimintakulut					
TOIMINTAKATE					
Kirkollisverotulot					
Valtionrahoitus					
Verotuskulut					
Kirkon keskusrahastomaksu					
Kirkon eläkerahastomaksu					
Toiminta-avustukset					
Rahoitustuotot- ja kulut					
Rahoitustuotot (ulkoiset)					
Rahoitustuotot (sisäiset)					
Korkokulut (ulkoiset)					
Korkokulut (sisäiset)					
Muut rahoituskulut					
VUOSIKATE					
Poistot ja arvonalentumiset					
Suunnitelman mukaiset poistot					
Sisäiset vyörytyserät					
TILIKAUDEN TULOS					
Poistorojen lisäys (-) tai vähennys (+)					
Vapaaehtoiseten varausten lisäys (-) tai vähennys (+)					
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)					
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)					

5.5. Investointiosa

Investointiosassa kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy määrärahat ja tuloarviot investointihankkeille tai hankeryhmille. Investointiosaan otetaan määrärahat pysyviin vastaaviin aktivoitavien aineettomien ja aineellisten hyödykkeiden sekä seurakunnan toiminnan mahdollistamiseksi hankittavien sijoitusten hankintamenoihin. Aktivoitavalla hankintamenolla tarkoitetaan menoa, joka on tarkoitus kirjata taseen pysyviin vastaaviin. Investointiosa sisältää investointisuunnitelmat talousarviovuodelle ja suunnitelmavuosille. Talousarvion sekä toiminta- ja taloussuunnitelman laadinnan yhteydessä seurakuntatalouden tulee tarkistaa investointisuunnitelmat pidempää ajanjaksoa varten.

Kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston hyväksymän poistosuunnitelman mukaiset pienhankinnat kirjataan suoraan kuluksi tuloslaskelmaan. Aktivoitirajaksi suositellaan vähintään 5 000 euroa, mutta suurilla seurakuntatalouksilla raja voi olla korkeampi.

Investointien toteuttaminen tasaisesti vuosien ja vuosikymmenien aikana on tarkoituksenmukaista seurakuntatalouden toiminnan ja talouden tasapainoisen kehittämisen kannalta. Investointeja suunniteltaessa on syytä laskea, kuinka paljon poistojen määrä ja toimintamenot kasvavat, mikäli suunnitellut investoinnit toteutetaan. Koska investoinnit lisäävät mm. poistojen määrää, kasvava vuosikatetarve on huomioitava investointien suunnitteluvaiheessa.

Investointiosaan merkitään yleensä hyödykkeiden peruseränmenot. Hyödykkeen peruseränmeno lisää hyödykkeeseen liittyviä tulonodotuksia tai palvelujen tuottamisodotuksia esimerkiksi pidentämällä olennaisesti sen jäljellä olevaa taloudellista pitoaikaa. Taseeseen aktivoidaan menot, joiden seurauksena hyödykkeen tulojen tai palvelujen tuottamiskyky kasvaa alkuperäistä olennaisesti suuremmaksi. Hyödykkeen tulojen tai palvelujen tuottamiskyvyn voidaan katsoa kasvaneen, jos peruserän

- pidentää hyödykkeen taloudellista pitoaikaa,
- lisää hyödykkeen tuotantokapasiteettia,
- parantaa suoritteiden laatua tai
- vähentää tulojen tuottamisen tai palveluprosessin kustannuksia.

Vuosittaisia korjaus- ja huoltomenoja, joiden seurauksena hyödykkeen tulojen tai palvelujen tuottamiskyky voidaan säilyttää ennallaan, käsitellään yleensä tilikauden toimintamenoina, jotka kirjataan tuloslaskelmaan.

5.5.1. Kustannusarvio ja määräraha

Investointiosassa esitetään investointihankkeen tai -hankeryhmän kokonaiskustannusarvio. Useamman vuoden aikana toteutettava investointihanke jaetaan eri vuosien kesken. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy investoinnin hankintamenoa koskevan kokonaiskustannusarvion, vaikka investoinnin hankintameno arvioidaan jakaantuvan kahdelle tai useammalle vuodelle. Talousarvion perusteluissa todetaan tällöin, että investoinnin hankintameno jaksoittamista taloussuunnitelmassa voidaan tarkistaa kokonaiskustannusarvion rajoissa talousarviossa, tilinpäätöksen hyväksymisen yhteydessä tai erillisellä kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston tekemällä talousarvion muutospäätöksellä.

Investoinnin hankintamenoksi varataan määräraha arvioidun rahankäytön mukaisena. Määrärahan suuruuteen talousarviossa ei vaikuta se, onko investointia varten tehty investointivaraus tai katetaanko se investointirahaston vähennyksellä. Talousarvion investointiosassa esitetään edellisenä tai edellisinä vuosina hankkeeseen käytetty rahamäärä, kuluvan talousarviovuoden määräraha ja suunnitelmavuosille arvioitu määrärahan tarve. Jos hankkeen tai hankkeen osan toteuttaminen viivästyy talousarviossa arvioidusta aikataulusta, investoinnin rahoitustarve jaksetaan uudelleen suunnitelmavuosille.

Kuva 6. Seurakuntatalouden talousarvion investointiossa

INVESTOINTIOSA						
Tulosyksikkö/tilaus	Kustannusarvio	Edellinen tilinpäätös	Kuluvan vuoden TA	Talousarvio (vuosi N)	TS (vuosi N+1)	TS (vuosi N+2)
HANKE A						
HANKE B						
HANKE C						
INVESTOINNIT YHTEENSÄ						

5.5.2. Rahoitusosuudet ja pysyvien vastaavien myyntitulo investointiosassa

Talousarvion investointiosassa esitetään tuloarviona investointiin saatavaksi arvioitu rahoitusosuus, joka voi olla avustusta Kirkon keskusrahastolta, EU:lta, valtiolta, muilta yhteisöiltä tai vakuutuskorvaus, joka liittyy esitettyyn investointihankkeeseen. Hankkeen bruttomeno ja vakuutuskorvaus esitetään talousarviossa bruttoperiaatteen mukaan. Rahoitusosuus merkitään talousarvioon sekä toiminta- ja taloussuunnitelmaan maksuperusteisesti eli sen vuoden tuloksi, jolloin se arvioidaan maksettavaksi seurakunnalle.

Myyntitulo merkitään investointiosaan tuloarviona. Tuloarvio otetaan talousarvioon samalla tavalla kuin myyntitulo käsitellään kirjanpidossa. Mikäli myyntihinnan maksamisen arvioidaan jaksottuvan kahdelle tai useammalle vuodelle, merkitään talousarviovuodelta siirtyväksi arvioitu myyntisaaminen rahoitusosaan kohtaan Muut maksuvalmiuden muutokset tai omalle rivilleen kohtaan Pitkäaikaistensaamisten muutos. Siitä annetaan tieto investointiosan perusteluissa.

5.5.3. Oman valmistuksen käsittely talousarviossa

Mikäli seurakunnalla on arvoltaan merkittäviä valmistevarastoja, on valmistevaraston muutoksen esittäminen perusteltua erikseen tuloslaskelmassa toimintatuottojen jälkeen. Valmistevaraston muutoksen ottaminen seurakunnan tuloslaskelmaan voi tulla kysymykseen lähinnä vain myytäväksi tarkoitettujen tonttien ja liiketoiminnan keskeneräisten töiden kohdalla. Aktivointi on tarkoituksenmukaista silloin, kun valmisteiden hankintamenojen aktivoimisella on olennainen vaikutus seurakunnan tilikauden tulokseen.

5.5.4. Investointivaraukset ja niiden käyttö

Tuleviin suurempiin investointeihin voidaan varautua tekemällä investointivaraus, joka on enintään tilikauden positiivisen tuloksen suuruinen. Investointivarausten muutos on tuloksenkäsittelyerä, jota varten ei talousarvioon oteta määrärahaa eikä tuloarviota. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto voi hyväksyä varausta koskevan hankesuunnitelman talousarvion hyväksymisen yhteydessä. Investointivaraus voidaan tehdä vain kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston päättämään suurempaan investointihankkeeseen. Varaus merkitään purettavaksi viimeistään sinä vuotena, jolloin investointihankkeesta aletaan tehdä suunnitelman mukaisia poistoja. Investointivarausten muutoksilla ei ole vaikutusta talousarvion rahoitusosaan. Mikäli investointivarausta käytetään sellaiseen investointimenuun, josta ei tehdä suunnitelman mukaisia poistoja (maanhankinta, taide-esineet tms.), investointivarausten tulouttamisesta tilinpäätöksessä muodostunut ylijäämä voi olla tarkoituksenmukaista siirtää seuraavana vuonna peruspääomaan. Perusteluna tälle on se, että varauksen tulouttamista vastaava aktivoitujen menojen lisäys on kirjattu taseen pysyviin vastaaviin, joista ei tehdä suunnitelmanmukaisia poistoja. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto päättää tästä siirrosta.

5.6. Rahoitusosa

5.6.1. Rahoitusosan rakenne

Talousarvion rahoitusosassa osoitetaan, miten suunniteltu toiminta vaikuttaa seurakuntatalouden rahavaroihin ja erityisesti maksuvalmiuteen. Talousarvion rahoitusosa esitetään rahoituslaskelmakaavan muodossa. **Rahoitusosa esitetään rahoituslaskelman tiivistelmänä, jolloin tyhjiksi jääviä rivejä ei esitetä.** Rahoitusosa on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa kuvataan varsinaisen toiminnan ja investointien rahavirta. Tästä osasta nähdään, missä määrin vuosikate ja muu tulorahoitus riittävät investointimenojen kattamiseen. Pysyvien vastaavien myyntitulot merkitään rahoitusosaan.

Toisessa osassa esitetään rahoitustoiminnan rahavirta. Talousarviota laadittaessa tärkeitä eriä ovat antolainauksen ja lainakannan muutokset. Antolainasaamisten lisäykseen merkitään arvio suunnitelmakaudella muille seurakuntatalouksille tai seurakuntatalouden kokonaan omistamille tytäryhteisöille myönnettävistä antolainoista. Antolainasaamisten vähennykseen arvioidaan seurakunnan myöntämien antolainojen suunnitelmakaudella tapahtuvat vähennykset. Kohdassa *Pitkäaikaisten lainojen lisäys* arvioidaan, kuinka paljon talousarviovuonna ja suunnitelmavuosina tarvitaan uutta pitkäaikaista lainaa kattamaan rahoitustarvetta. Kohtaan *Pitkäaikaisten lainojen vähennys* merkitään olemassa olevien ja suunnitteilla olevien lainojen vähennykset tulevina vuosina.

Tilinpäätöksessä *Muut maksuvalmiuden muutokset* -kohtaan merkitään talousarviovuoden aikana tapahtuneet toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset, vaihto-omaisuuden ja saamisten muutokset, korottomien velkojen muutokset sekä muut muutokset. Näiden erien muutosten arvioimista ei voida yleensä edellyttää talousarviossa. Tiedossa olevat, merkittävät maksuvalmiuden muutokset suunnitelmakaudella voidaan merkitä omaksi rivikseen rahoitusosaan tai sen perustelutekstiin. Lisäinformaationa talousarvion vaikutuksesta seurakuntatalouden maksuvalmiuteen esitetään arvio rahavarojen määrästä ja niiden muutoksesta seuraavan vuoden ja suunnitelmavuosien aikana yhteensä.

Kuva 7. Seurakuntatalouden talousarvion rahoitusosa

	Edellinen tilinpäätös	Kuluvan vuoden TA	Talousarvio (vuosi N)	TS (vuosi N+1)	TS (vuosi N+2)
Tulorahoitus					
Vuosikate					
Tulorahoituksen korjaukset					
Investoinnit					
Investointimenot					
Pysyvien vastaavien myyntitulot					
Sijoitukset					
Rahoitusosuudet investointimenoihin					
Varsinaisen toiminnan ja investointien nettorahavirta					
Antolainauksen muutokset					
Antolainauksen lisäys					
Antolainauksen vähennys					
Lainakannan muutokset					
Pitkäaikaisten lainojen lisäys					
Pitkäaikaisten lainojen vähennys					
Lyhytaikaisten lainojen muutos					
Muut maksuvalmiuden muutokset					
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset					
Vaihto-omaisuuden muutos					
Pitkäaikaisten saamisten muutos					
Lyhytaikaisten saamisten muutos					
Korottomien pitkä- ja lyhytaikaisten velkojen muutos					
Muut muutokset					
Rahoitustoiminnan nettorahavirta					
Rahavarojen muutos					

5.6.2. Tuloslaskelmaosan ja investointiosan liittyminen rahoitusosaan

Vuosikate siirretään tuloslaskelmaosasta rahoitusosaan. (Pakollisen varauksen tekeminen lisää kirjanpidossa toimintakuluja. Jos tällainen pakollinen varaus on jo etukäteen arvioitavissa, se merkitään talousarvion toimintamenoihin ja oikaistaan rahoitusosassa. Yleensä pakollinen varaus kirjataan sen vuoden ku-
luksi, jolloin tarve pakollisen varauksen tekemiseksi on havaittu.)

Investointiosan menot ja rahoitusosuudet esitetään bruttomääräisinä talousarvion rahoitusosassa, kohdassa *Investoinnit*. Investointiosassa arvioidut rahoitusosuudet investointimenoihin esitetään investointien rahanlähteenä.

Kuva 8. Talousarvion tuloslaskelmaosan ja investointiosan liittyminen rahoitusosaan

6. TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Kirkkojärjestyksen 15 luvun mukaan seurakuntatalouden tilinpäätökseen on sisällytettävä talousarvion toteutusvertailu. Talousarvion toteutusvertailu esitetään kirkkovaltuustolle/yhteiselle kirkkovaltuustolle samaa asetelmaa ja esittämistarkkuutta noudattaen kuin alkuperäinen talousarvio. Talousarvion toteutusvertailussa seurataan sekä toiminnallisten tavoitteiden että määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumista.

Talousarvion toteutusvertailuun merkitään alkuperäisessä talousarviossa myönnettyt määrärahat ja tuloarviot, niiden muutokset, määrärahojen käyttö ja tuloerien kertyminen sekä määrärahojen ja tuloerien ylitys tai alitus.

7. SUUNNITTELUUN LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ

Seuraavaan on koottu tässä ohjeessa käytettyjä käsitteitä. Seurakuntahallinnossa yleisesti tunnettuja käsitteitä ei tässä ole kuitenkaan erikseen määriteltä.

Laatu

Laatu voi olla joko toiminnan, palvelun tai tavarankin laatu. Toiminnan laatu on toiminnan vaikuttavuutta, virheettömyyttä tai tehokkuutta. Palvelun laatu on seurausta toiminnan laadusta. Laatuun vaikuttavat monet toisiinsa yhteydessä olevat työvaiheet, esimerkiksi suunnittelu, tekeminen, toiminta sekä toiminnan jälkeinen huolto, seuranta sekä palautteen kerääminen ja käsittely.

Laatutavoite

Laatuun liittyvä tavoitetila, jonka mukainen palvelun, tavarankin tai niiden yhdistelmän tai asian tilan tulee olla. Laatutavoitteiden toteuttaminen edellyttää, että kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto osana muuta toiminnan ja talouden suunnittelua vahvistaa laatuun liittyvät tavoitteet kullakin tehtävälueella.

Missio

Missio määrittää yhteisön tai organisaation olemassaolon tarkoituksen. Kyse on yhteisön perustehtävästä. Missio vastaa kysymyksiin "Mikä on perustehtävämme?" tai "Mikä on toimintamme tarkoitus?"

Määräraha

Määräraha on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston talousarviossa tehtävälueelle myöntämä, euro-määrältään ja käyttötarkoitukseltaan rajattu valtuutus seurakuntatalouden varojen käyttämiseen.

Määrätavoite

Määrää ilmaiseva tavoitetila. Kuinka paljon palveluja aikaansaadaan määrättyllä ajanjaksolla.

Operatiivinen suunnittelu

Operatiivisessa suunnittelussa tarkastellaan seurakuntatalouden toimintaa ja taloutta lyhyellä aikavälillä (1-3 v.). Lyhyen aikavälin tavoitteet sovitetaan yhteen pidemmän aikavälin tavoitteiden ja painopisteiden kanssa.

Poistot

Poistot ovat pysyvien vastaavien hyödykkeiden hankintamenoista tilikaudelle jaksotettu kuluosuus. Talousarviossa poistot ovat tuloslaskelmaosassa seurakunnan tilikauden tuloksen laskemista varten tarvittava erä. Toiminnan katteen ja toteutuneiden investointimenojen näkökulmasta seurakuntatalouden talous on tasapainossa, jos tilikauden tulos on nolla tai lähellä sitä. Kirkkovaltuusto/yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyy poistosuunnitelman.

Pääluokka

Seurakuntatalouden toiminta jaetaan kuuteen pääluokkaan: *pl.1 hallinto, pl. 2 seurakunnallinen toiminta, pl. 3 yhteiset seurakunnalliset tehtävät (vain seurakuntayhtymissä), pl. 4 hautaus toimi, pl. 5 kiinteistötoimi ja pl. 6 rahoitustoimi.*

Rahoitustarpeen kattamiskeinot

Rahoitustarpeen kattamiskeinoilla tarkoitetaan esimerkiksi pitkäaikaisen vieraan pääoman lisäystä, lyhytaikaisen vieraan pääoman lisäystä sekä rahoitus- ja vaihto-omaisuuden vähentämistä.

Strategia

Strategia kuvaa, miten yhteisö tai organisaatio aikoo saavuttaa visionsa ja toteuttaa missiotaan. Kyse on suunnitelmasta ja toimintamallista, jota noudattamalla päästään vision kuvaamaan tulevaisuuden tilaan. Strategia vastaa kysymyksiin "Mitä meidän pitää tehdä menestyäksemme tulevaisuudessa?" tai "Mitä meidän pitää tehdä päästäksemme tulevaisuuden tavoitteeseemme?"

Strateginen suunnittelu

Strategisessa suunnittelussa tarkastellaan seurakuntatalouden toimintaa pitkällä aikavälillä. Siinä suhteutetaan seurakuntatalouden toiminta ja tavoitteet ympäristömuutoksiin ja pyritään tältä pohjalta tekemään oikeita asioita oikealla tavalla.

Taloudellisuustavoite

Taloudellisuudella ilmaistaan sitä, miten paljon rahaa on käytetty tietyn seurakuntatalouden tuottaman palvelun tai toiminnan aikaansaamiseen. Taloudellinen tavoite voidaan asettaa yksikkökustannustavoitteena esimerkiksi €/palvelu, €/tuote, €/suorite tai €/jäsen.

Talousarvion suorite- ja maksuperusteisuus

Talousarviossa ja talousarvion toteutumisvertailussa menot ja tulot ovat *suoriteperusteen* mukaisia. Suoriteperusteisuus tarkoittaa sitä, että meno toteutuu, kun palvelu tai tavara vastaanotetaan, ja tulo toteutuu, kun palvelu tai tavara luovutetaan.

Maksuperusteisuus tarkoittaa sitä, että meno toteutuu, kun maksu palvelun tai tavaran hankkimisesta maksetaan, ja tulo toteutuu, kun maksu palvelun tai tavaran luovuttamisesta saadaan. Kirkollisverotulot, investointien rahoitusosuudet ja puun myyntituotot käsitellään maksuperusteen mukaan.

Tehtäväalue (kustannuspaikka, tulosityksikkö)

Tehtäväalue tarkoittaa seurakuntatalouden toimintakokonaisuutta tai työmuotoa, mitä varten on (osa-aikainen tai kokopäiväinen) henkilö tai henkilökunta, ohje- tai johtosäännöllä määritellyt tehtävät, valta ja vastuu sekä vahvistettu talousarvio toiminnallisine tavoitteineen. Toiminnan ja talouden tilastoinnissa käytettävät tehtäväalueet on esitelty mm. ohjeen *Kustannusten kohdentaminen seurakunnissa ja seurakuntayhtymissä* liitteenä.

Toiminta-ajatus

Toiminta-ajatuksen kiteytetään lyhyesti kirkon mission pohjalta seurakunnan olemassaolon tarkoitus ja perusta. Toiminta-ajatuksella voidaan kertoa myös toiminnan painopisteet ja seurakuntatalouden tapa toimia.

Toiminnallinen tavoite

Toiminnallinen tavoite on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston talousarviossa tehtäväalueelle hyväksymä määrärahan käyttötarkoitusta, palvelujen määrää tai laatua tai toiminnan kehittämissuuntaa koskeva tavoite.

Tuloarvio

Tuloarvio on kirkkovaltuuston/yhteisen kirkkovaltuuston talousarviossa tehtäväalueelle asettama tulotavoite.

Työalake

Työalake on tehtäväalueen välittömien ja välillisten ulkoisten ja sisäisten tulojen ja menojen summa. Tehtäväalueen toimintakatteeseen, mikä sisältää ulkoiset ja sisäiset toimintatulot ja -menot, lisätään poistot ja arvonalentumiset, pääoman laskennalliset korkomenot ja vyörytysmenot tai -tulot.

Visio

Visio merkitsee yhteisön tai organisaation tulevaisuuden tilaa. Kyse on tulevaisuudennäystä. Visio vastaa kysymyksiin "Millaisia haluamme olla?" ja "Mitä haluamme tehdä tulevaisuudessa?"